

ВІДГУК

офіційного опонента доктора філософських наук, професора

Сауха Петра Юрійовича на дисертацію

Саннікова Сергія Вікторовича

**«Феномен водного хрещення у контексті сучасної баптистської
сакраментології»,**

**подану на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук
за спеціальністю 09.00.14 – богослов'я**

Українська теологія у 2014 році Законом України «Про вищу освіту» визнана науковою та навчальною дисципліною, гостро потребує знакових досягнень, які б поставили її врівень із зарубіжними богословськими дискурсами. Як відомо, на Заході богословські факультети є традиційним атрибутом класичних університетів. Поряд із філософами, теологи беруть участь у світоглядних дискусіях, забезпечуючи посилення загальногуманістичної та культуротворчої функцій університетської науки. Академічна теологія також сприяє єкуменічній співпраці, діалогу релігії та науки, міжрелігійному та міжцивілізаційному процесам. Особливо хотілося б відмітити миротворчий потенціал академічної теології, її світоглядне протистояння фундаменталізму та екстремізму.

Відроджена українська академічна теологія займає позицію необхідності ґрунтовної саморефлексії в межах конфесійних традицій та перенесення у сферу богословського дискурсу позитивного досвіду тієї практичної співпраці, що має місце у межах Всеукраїнської Ради церков і релігійних організацій.

В цьому контексті української богословської науки, дослідження Сергія Вікторовича Саннікова має важливе значення. З одного боку, це вияв зрілої саморефлексії українського баптизму. З іншого боку, це відкрите до загальнохристиянського і загальнонаукового дискурсу дослідження.

Також велике значення представлене дослідження має в універсальному вимірі, оскільки досліджувана проблематика знаходиться у центрі уваги західних конфесійних та академічних теологів. Сергій Вікторович вільно полемізує із західними колегами, і його дослідження не випадково готується до перекладу англійською. Можна сказати, що перед нами саме той приклад наукового богословського твору, який є важливим не лише у місцевому пострадянському контексті, а й для теологічного дискурсу на Заході. Для українського контексту особливо важливим є те, що дослідження Сергія Саннікова створює принципово новий ґрунт для діалогу баптизму і православ'я. Віднайдення спільності певних позицій баптизму і православ'я у такій дискусійній області як вчення про таїнства не стає наслідком штучного зближення чи контрверсійного взаємовпливу. Мова йде про виявлення спільної спадщини, віднайдення загальнохристиянських елементів релігійної культури, що по-новому усвідомлюються сьогодні. Хотілося б відразу відмітити зрілість представленого дослідження. Відзначимо, що Сергій Вікторович Санніков розпочав свій шлях у теологію з кафедри філософії природничих факультетів Одеського державного університету під керівництвом відомих філософів Авеніра Уймова та Михайла Сетрова ще далекого 1978 року. Запропоноване сьогодні дослідження є певним проміжним підсумком на життєвому шляху для людини, яка не просто має велику інтелектуальну культуру, а й znana як богослов-науковець як в Україні, так і на Заході. Сьогоднішній пошукач високого звання доктора наук – автор двох десятків ґрунтовних монографій, його статті виходять у провідних богословських наукових журналах. Перед нами – живий класик української богословської думки, чия діяльність сприяла становленню кількох поколінь теологів на всьому пострадянському просторі. Представлене дослідження написане вишуканою науковою мовою, усі положення, що виносяться на захист, всебічно обґрунтовані у тексті. При читанні представленої дисертації звертає на себе увагу сміливість вченого енциклопедизм знань Сергія Вікторовича Саннікова, вміння правильно

поставити дослідницькі питання, досягти суті досліджуваних явищ за допомогою добре продуманої методології.

У першому розділі дисертації привертає увагу не лише ґрунтовний огляд такого явища в сучасній богословській думці як баптистський сакраменталізм, а й розроблена автором цілісна методологія дослідження. Початківець був би цілком задоволений методологією та результатами баптистського сакраменталізму та спрямував би свої зусилля на застосування його до місцевого матеріалу, для компаративістики. Не так вчиняє С. В. Санніков. Він виявляє як позитивні риси, так і обмеженості методології та досягнень західного баптистського сакраменталізму, і ставить завдання досягти як глибшого розуміння предмету дослідження, так і формування кращої богословської методології.

Слід сказати, що богословська методологія в основному розвивається шляхом застосування філософських теорій до специфічного матеріалу. С. В. Санніков намагається подолати обмеженості богословських методологічних проектів, які використовують в якості інструментарію то феноменологію, то герменевтику, то трансцендентальну теорію. Дисертант виходить з того, що теологія є претензією на мета-теорію, яка має більший рівень узагальнення, ніж філософія. Відповідно, це повинно виражатися у пошуках більш цілісної універсальної методології, ніж філософська чи наукова теорії. У зв'язку з цим цілком слушною є думка дослідника, що сам предмет богословського дослідження, яким є сакрамент, вимагає його розгляду як трансценденталії. Нагадаємо, що трансценденталії – це надкатегоріальні визначення реальності. На відміну від категорій, трансценденталії мають не формальний, а онтологічний характер. Наприклад, щодо Бога трансценденталіями є добро, істина, краса, єдність та любов. Ці трансценденталії показують, ким є Бог, коли він діє сам у собі або відносно творіння. Трансценденталії дозволяють описати Бога, уникнувши його осягнення у дефініціях. Аналогічно, сакрамент для теолога є таким

концептом, який має бути всебічно описаним та поясненим, без його схоплення у формальних дефініціях. Для С. В. Саннікова тут поставало певне роздоріжжя. Можна було оголосити сакрамент хрещення апофатичним, але описати його через різні функції у житті індивіда та громади. Це було б взірцевим застосування структурно-функціонального методу до аналізу хрещення у баптизмі. Віднайдений комплексний опис можна було б вдало доповнити компаративістикою. Однак, дисертант прагне досягти розуміння сакраменту хрещення у баптизмі в самій його суті, як певної трансценденталії. А тому від завдання опису функцій хрещення, дослідник переходить до герменевтичної задачі його цілісного розуміння. Це розуміння досягається через тлумачення хрещення як енкаутеру, тобто зустрічі Бога і людини. Вибір саме трансценденталії «зустрічі» як такої, що являє сенс хрещення, на нашу думку, зумовлений впливом персоналізму на сучасну теологію. Відповідно, таке розуміння хрещення – закономірне. Але специфіка теологічного проекту С. В. Саннікова не у застосуванні щодо хрещення трансценденталії зустрічі. Опис усіх відносин з Богом, у тому числі й хрещення, як зустрічі, знаходимо і, наприклад, у православного богослова Антонія Сурозького. Що відрізняє розуміння дисертантом хрещення як зустрічі, так це глибина запропонованого аналізу. Герменевтичний ключ «зустрічі» продукує величезну кількість смислів, що дозволяють по новому подивитися на весь життєсвіт сучасного християнства взагалі та баптизму зокрема. Нам видається, що запропонована С. В. Санніковим богословська методологія може бути застосованою щодо практично всієї теологічної проблематики, а за своїм евристичним потенціалом цю методологію можна порівняти з трансцендентальним томізмом Карла Ранера.

Особливо слід відмітити вміле застосування дослідником логічної теорії про перформативні висловлювання. Важливими є не лише конкретні досягнення роботи, пов'язані із застосуванням цієї теорії, а й те, що вона

робить дослідницький проект відкритим до діалогу з сучасним католицизмом. Аналогічно відмітимо, що застосування пансакраменталізму, робить теологію С. В. Саннікова відкритою також до діалогу з православ'ям.

Провідним мотивом для сучасного католицького і православного богослов'я стало зміщення від наголосу на людяності Христа до наголосу на його втіленості, матеріальній присутності. Христос приходить у світ до людей, щоб Бог був присутній не просто у людському життєсвіті, а освятив своєю присутністю матеріальну реальність. Відповідно, зануреність Бога у життя людини та світу, богословською термінологією – катабасис, сходження або кенозис, змалення, дозволяє людині піднятися до Бога, здійснити шлях підйому, анабасису, який і виявляється у таїнствах. С. В. Санніков показує специфіку баптистського розуміння сходження людини до божественності Христа, наголошуючи на виключному значенні теорії «занурення у Христа», перебування охрещуваного у людині, в його боголюдській реальності. Слід сказати, що баптистське розуміння сотеріології та христології у викладі її дисертантом надзвичайно близькі до теорій Льва Карсавіна. Також ці теорії близькі до осмислення виправдання та буття у Христі в теології Ганса Урса фон Бальтазара. Таким чином, там де православна думка в особі Льва Карсавіна чи католицька думка в особі Ганса фон Бальтазара намагається піти далі за традиційну ортодоксію, осмисливши біблійний світогляд в постметафізичній перспективі, виявляється певна відкритість до баптистського світогляду, як він осмислюється С. В. Санніковим. Хотілося б відмітити, що для С. В. Саннікова хрещення – це подія, коли обряд супроводжується реальним народженням «внутрішньої людини». І це, на мій погляд, дуже близьке розуміння до нашого українського філософа Григорія Сковороди. Останній, від апостола Павла і Сократа запозичує дискурс про «внутрішню людину», про чудо її народження та перебування у Богові як вищій ідеальній реальності, яка має життєву силу наповнювати звичайне життя надприродним сенсом. Для такого народження необхідна рішучість,

ризик переступити у безосновність, довіра до реальності, яка зможе твоєю особистістю у цій безосновності підхопити та понести у оновленому житті. В цілому, хотілося б сказати, що Сергій Вікторович Санніков розуміє, що тема духовного народження – центральна для європейської культури з часів Сократа, а зв'язок екзистенції з трансценденцією є загальновизнаним для сучасного світського гуманізму, а не лише для християнського персоналізму.

При визнанні ґрунтовності дисертаційного дослідження Сергій Вікторовича Саннікова як взірцевого для теології, змушений зробити ряд зауважень.

1. Вважаю, що слід було б більш фундаментально описати відмінності сучасного баптистського сакраменталізму від аналогічних православних і католицьких теорій. Адже якщо баптистська традиція зазнає корінного переосмислення, то це не є відступом від класичного баптизму на користь екуменічної відкритості, а саме певне оригінальне віднайдення власної традиції, аналогічне до оновлення католицького і православного сакраменталізму. Чіткий опис, чим же саме сьогодні відрізняється баптистське розуміння хрещення взагалі та у його викладі дисертантом зокрема від православного і католицького вдало б доповнило б дослідження.

2. Як я розумію, хрещення у баптизмі виконує ті ж функції, що й у православ'ї та католицизмі несуть таїнства хрещення та миропомазання (конфірмації). Відповідно, сенси конфірмації слід було також виокремлювати для порівняння. У цьому контексті слід сказати, що у православній традиції три таїнства є таїнствами ініціації та виділяються як головні – хрещення, миропомазання та причастя. Володимир Лоський, наприклад, описує, що хрещення занурює особистість віруючого у Христа, у Тіло Христове, визначає загальні риси його нової людської природи. Таїнство миропомазання дарує від Святого Духа, як творчого початку особисті харизми, особисті риси християнина, задає його персональний портрет. Завершення усиновлення відбувається у євхаристійній зустрічі

новонародженої особистості з Богом. Зв'язок трьох таїнств у давнину та в сучасній обновленській практиці проявляється у тому, що усіх охрещених та миропомазаних обов'язково мають причащати відразу після прийняття двох перших таїнств ініціації.

3. Вважаю, що в дисертаційному дослідженні слід було б більше уваги приділити попередникам власних теорій в українському протестантизмі.

4. Потрібно було б осмислити близькість авторського розуміння механізму викуплення із аналогічними підходами до нього у Льва Карсавіна.

5. Посилив би масштабність дисертаційного дослідження й більш ґрунтовний аналіз відмінностей християнської ініціації від аналогічних язичницьких містерій.

6. При описі значення віри та дієвості хрещення як сакраментальної зустрічі, був би необхідним більш глибокий аналіз специфіки різних підходів до розуміння віри. Адже для православних віра – це певний дар для особистості та громади, що приходить ззовні. Для католиків благодатна віра – це певне підсилення здібностей людини, що діє зсередини суб'єкта. Для сучасного протестанта віра – це екзистенційне рішення, внаслідок якого людський суб'єкт вивищується над собою, здійснює акт трансценденції. У мене створюється враження, що С. В. Санніков намагається представити віру (особливо у підрозділі 4.8) як щось більше за ці натуралістичні, інтелектуалістично-волюнтаристські та екзистенційні її тлумачення. У нього віра виступає як певна трансценденталія, яка слугує для опису вже не Бога, хоча його вірність теж важлива, а для опису людського суб'єкта. До того ж, при описі віри дисертаном впадає у очі його християнський персоналізм та християнський гуманізм, які, однак, так і не названі самим автором важливими для нього. Відвертий опис авторської позиції як християнсько-

